

Rusza Szlak Renesansu w Małopolsce 2011

Odsłona 1

Lamus w Branicach, Ratusz w Tarnowie, Dwór w Jeżowie 3 lipca (niedziela), 10.00 – 15.00, wstęp wolny

W pierwszą niedzielę wakacji, tj. 3 lipca, zapraszamy na Spotkania z Kulturą Renesansu w ramach pierwszej odsłony tegorocznej edycji programu Szlak Renesansu w Małopolsce. W centrum zainteresowania znajdują się tym razem zabytki epoki Renesansu w Tarnowie (Ratusz i renesansowe kamienice przy Rynku), Lamus w Branicach oraz Dwór w Jeżowie (Wilczyska k. Bobowej).

Od 10.00 do 15.00, o każdej pełnej godzinie, przewodnicy będą nieodpłatnie oprowadzać zwiedzających po wszystkich obiektach, niewątpliwie należących do pereł Renesansu w Polsce.

W Branicach, dodatkowo, o godz. 11.00, będzie mieć miejsce koncert muzyki renesansowej w wykonaniu: Iwony Kałużyńskiej (flet), Lidii Chmielewska (altówka) i Edyty Piwowarczyk (fortepian). W programie koncertu: Marcin Mielczewski *Canzona*, Mikołaj Sęp Szarzyńskiego *Sonata*, Adam Jarzębski *Chromatica* i *Tamburetta* oraz Francois Joseph Gossec *Gavotte* i *Tamburyn*.

W Tarnowie zwiedzanie rozpoczynać się będzie co godzinę przed Ratuszem, a w Branicach i Jeżowie przed wejściem do obiektów - hasło: „Szlak Renesansu w Małopolsce”.

Zaproszenie do zwiedzania i udziału w autokarowym objeździe studyjnym

Istnieje również możliwość udziału w autokarowej wizycie studyjnej do Tarnowa i Jeżowa. Zapraszamy przedstawicieli Urzędu Marszałkowskiego, pracowników instytucji kultury, branży turystycznej, dziennikarzy, studentów i uczniów oraz wszystkich zainteresowanych programem. Koszty udziału w wizycie studyjnej pokrywa organizator. Ze względu na ograniczoną liczbę miejsc, prosimy o wcześniejsze wysłanie zgłoszenia udziału na adres: natasza@villa.org.pl lub zgłoszenie telefoniczne - tel. 012 425 36 44 w. 148, 153. Zgłoszenia przyjmowane będą do piątku 1 lipca, do godz. 15.00. Liczba miejsc ograniczona – decyduje kolejność zgłoszeń.

Program wyjazdu studyjnego

- 9.30 - wyjazd autokaru z Krakowa - ul. Kałuży
- przejazd do Tarnowa
- 11.00 - renesansowe zabytki Tarnowa – zwiedzanie w towarzystwie przewodnika
- Ratusz, zespół kamienic w Rynku, nagrobki w Katedrze
- przejazd do Wilczysk k. Bobowej
- 13.30 - zwiedzanie Dworu w Jeżowie
- powrót do Krakowa przewidziany ok. godziny 17.30

Kolejne odsłony tegorocznej edycji programu będą mieć miejsce w niedziele, 10 i 17 lipca, i obejmować będą: Zamek w Pieskowej Skale, Zamek w Suchej Beskidzkiej, Zamek na Mirowie w Książu Wielkim oraz Willę Decjusza. Na niedzielę, 10 lipca zaplanowano kolejny wyjazd studyjny.

Szlak Renesansu w Małopolsce to przedsięwzięcie zainicjowane przez Stowarzyszenie Willa Decjusza w 2007 roku, którego celem jest stworzenie nowego produktu turystycznego w postaci szlaku architektury renesansowej, obejmującego swym zasięgiem całe województwo. Konsekwentnie rozbudowywany szlak ma docelowo posiadać spójny system oznakowania i promocji oraz ujednolicony system udostępniania zwiedzającym i uczniom małopolskich szkół podstawowych i gimnazjalnych.

W efekcie spotkań z udziałem właścicieli lub zarządców obiektów o charakterze renesansowym oraz przedstawicieli samorządów lokalnych, raz w roku kolejne obiekty udostępniane są jednocześnie wszystkim zainteresowanym do bezpłatnego zwiedzania. Zwiedzaniu towarzyszą „Spotkania z Kulturą Renesansu”, obejmujące koncerty muzyki dawnej, pokazy tańców historycznych, wystawy oraz wykłady poświęcone kulturze i sztuce tego okresu. W poprzednich edycjach projektu, obok Willi Decjusza, otwarte zostały: Kaplica Zygmuntowska na Wawelu, Ratusz i Bazylika Katedralna w Tarnowie, Zamek w Suchej Beskidzkiej, Zamek na Mirowie w Książu Wielkim, Dwór w Jeżowie, Lamus w Branicach, Bazylika Grobu Bożego w Miechowie, Zespół Pałacowo-Parkowy w Młoszowej, Kasztel w Szymbarku i Klasztor Cystersów w Mogile.

Doroczne „Spotkania z Kulturą Renesansu” stają się podstawą tworzenia wieloletnich programów wspólnej działalności edukacyjnej adresowanej do szkół z regionu. Co roku, uczniowie zapraszani są do udziału w dziennych i nocnych lekcjach kulturowych odbywających się w obiektach uczestniczących w projekcie. „Wyprowadzenie” lekcji z tradycyjnej przestrzeni sali szkolnej i umiejscowienie ich we wnętrzach zabytków kultury stało się bardzo ważnym czynnikiem wpływającym na efektywność zajęć, ich popularność wśród młodzieży i uznanie pedagogów.

Szlak Renesansu 2011

niedziela, 3 lipca

Przystanek pierwszy: Tarnów

Pierwsza wzmianka o Tarnowie pochodzi z roku 1125. W 1264 roku spotkali się w Tarnowie książę Rusi Halickiej Daniel i Bolesław V Wstydlivy i wspólnie dokonali rozgraniczeń podległych im księstw. Prawa miejskie Tarnów uzyskał w 1330 z nadania Władysława Łokietka. Ówczesnym właścicielem miasta był Spycimir Leliwita. Dlatego herbem Tarnowa stała się właśnie Leliwa. Tarnów przez wieki pozostawał miastem prywatnym, będąc kolejno własnością rodów: Tarnowskich (potomków Spycimira, jednym z nich był hetman Jan Amor Tarnowski), Ostrogskich, Zasławskich i Sanguszków. W 1528 roku na zamku w Tarnowie przebywał przez pół roku wygnany król Węgier Jan Zápolya.

W XVIII stuleciu, po pierwszym rozbiorze, Tarnów stał się częścią monarchii habsburskiej (Królestwo Galicji i Lodomerii). Dzięki temu utworzono w Tarnowie biskupstwo, gdyż dotychczas pobliskie tereny podlegały biskupowi krakowskiemu, a Kraków znacznie później stał się na dobre częścią Cesarstwa Austriackiego. W 1856 Tarnów znalazł się przy trasie kolei żelaznej (2-torowa linia kolejowa Kraków-Dębica), co sprzyjało szybszemu rozwojowi miasta. Tarnów był pierwszym wolnym miastem w Polsce porozbiorowej. Został wyzwolony z 30 na 31 października 1918 roku.

„Perła Renesansu” - tak o tarnowskiej Starówce mówią wybitni znawcy sztuki. Tarnów w dobie Renesansu był jednym z najpiękniejszych miast w Polsce. Piękny kościół parafialny, wspaniały ratusz, bogate polichromowane na zewnątrz kamienice mieszczańskie o ciekawej architekturze stwarzały wspaniały widok. W początkach XVI wieku Tarnów liczył około 1200 mieszkańców. Miasto posiadało mury obronne, wodociągi i kanalizację. Zamożni mieszkańcy trudnili się rzemiosłem i handlem. Właścicielem Tarnowa był w tym czasie wybitny polityk, człowiek światły i bywały w świecie, hetman wielki koronny Jan Tarnowski.

Ratusz

Usytuowany pośrodku tarnowskiego Rynku jest, obok Katedry, najstarszą i najokazalszą z zabytkowych budowli miasta. Za sprawą formy i wystroju zaliczany jest do architektonicznych dzieł epoki Renesansu. Nietrudno odnaleźć w nim elementy budowli z czasów średniowiecza, gdyż początkami swymi sięga co najmniej połowy XV w. Doszczętnie zniszczony podczas dwóch wielkich pożarów miasta (1483 i 1484), już przed 1500 rokiem został odbudowany, a może nawet zbudowany na nowo za sprawą Jana Amora z Tarnowa, ojca hetmana Jana Tarnowskiego, jako budynek w całości murowany i piętrowy. Obecny kształt Ratusza jest rezultatem przebudowy i rozbudowy dokonanej pomiędzy 1567 a 1594 rokiem przez księcia Konstantego Ostrogińskiego lub jego syna Janusza. Przypuszcza się, iż plany owych przekształceń opracował Jan Maria Padovano. Nie można jednak wykluczyć, że autorem ich był murator królewski Santi Gucci.

Ratusz jest piętrową budowlą w kształcie skrzyni, zwieńczoną wysoką ścianą attyki, skrywającą pogrążone dachy, wzorowaną na attyce krakowskich sukiennic, ozdobioną grzebieniem złożonym z kamiennych maszkaronów i sterczyn. Wieża ratuszowa, dominująca nad całym miastem, jest w dolnej, starszej części, kwadratowa, wyżej cylindryczna, zwieńczona gankiem straży z wielograniastym hełmem, nad którym widnieje Pogoń Litewska ostatnich właścicieli Tarnowa - książąt Ostrogińskich. Pierwsze piętro ratusza zajmują dwa wielkie pomieszczenia: Sala Pospółstwa i Sala Rady, do których prowadzą reprezentacyjne schody znajdujące się w renesansowej klatce schodowej. Obecnie Ratusz pełni rolę obiektu ekspozycyjnego Muzeum Okręgowego.

Zespół renesansowych kamienic

Przed głównym wejściem katedry wznosi się zabytkowa kamienica - dom Mikołajowskich. Jest to najlepiej zachowany dom w Tarnowie z początku XVI w. Wejście do kamienicy zdobi piękny renesansowy kamienny portal, a nad nim asymetrycznie umieszczony kartusz herbowy z gryfem i łacińskim napisem informującym, że dom był „fundowany” w 1524 r. Obecnie w Domu Mikołajowskich i dwóch sąsiednich kamienicach znajdują się zbiory sztuki sakralnej Muzeum Diecezjalnego w Tarnowie. Będąc na rynku należy zwrócić uwagę na dwie kamienice z podcieniami po stronie północnej wybudowane w II połowie XVI w., które najlepiej prezentują zachowane fragmenty stylu renesansu (kamieniarka, attyki). Kolejnym przykładem budownictwa renesansowego jest Dom Florencki z II połowy XVI w. z elewacją frontową podwieszoną na poziomie piętra na charakterystycznych kamiennych kroksztynach.

Renesansowe nagrobki w Katedrze

Katedra w Tarnowie została wniesiona jako jednonawowa budowla pod koniec XIV w. Była rozbudowywana poprzez dobudowanie od południa i północy bocznych kaplic, które następnie przerodziły się w nawy boczne świątyni. Szczególnymi - wzbudzającymi zachwyt zabytkami - są kamienne nagrobki znajdujące się wewnątrz tej świątyni prezentujące styl gotycki, renesansowy i barokowy. Pomnik nagrobny Barbary z Rożnowa znajdujący się w prezbiterium kościoła jest podręcznikowym przykładem jak w początkach XVI w. gotyk na ziemiach polskich przeradzał się w renesans. Figura zmarłej jest niewątpliwie wzorowana na gotyckich przedstawieniach Matki Bożej Bolesnej, zaś oprawa pomnika jest już renesansowa. Dojrzałym przykładem renesansowej rzeźby, znajdującym się w tarnowskim kościele katedralnym jest pomnik nagrobny trzech Janów Tarnowskich w lewej nawie pod chórem. Za najpiękniejszy w Europie renesansowy pomnik przedstawiający kobietę uważa się wiszący pomnik nagrobny Barbary z Tęczyńskich Tarnowskiej, żony Hetmana Jana Tarnowskiego. Rzeźba pochodzi z warsztatu Bartłomieja Berrecciego, włoskiego artysty, budowniczego i rzeźbiarza Kaplicy Zygmuntońskiej w wawelskiej katedrze. Tarnowska Katedra jest znana przede wszystkim z najwyższych pomników nagrobnych w Europie. Jednym z nich jest pomnik Hetmana Jana

Tarnowskiego wniesiony na lewej ścianie prezbiterium, jego wysokość wynosi 13,8 m. Jest to jeden z najpiękniejszych renesansowych zabytków tego typu w Polsce i w Europie. Po drugiej stronie prezbiterium wznosi się monumentalny pomnik nagrobny książąt Ostrońskich - wniesiony już w stylu baroku.

Przystanek 2: Dwór w Jeżowie

Dwór obronny w Jeżowie jest jednym z najlepiej zachowanych obronnych dworów renesansowych w Polsce. Bryła dworu w Jeżowie, zbliżona w zewnętrznym obrysie niemal do kwadratu o wymiarach 16,5 m na 15 m, powstawała w dwóch etapach. Pierwotna budowla o kształcie prostokąta, powstała przed 1525 rokiem, stanowi obecnie południową część dworu. Jej budowniczymi byli prawdopodobnie Jeżowscy herbu Strzemię lub ich następcy Turscy herbu Gryf. Grubość murów tej części budowli sięga 175 cm. Należy się domyślać, że była ona jedno- lub dwupiętrowa o dwóch izbach na każdej z kondygnacji. Do dworu, w jej południowo-wschodnim narożu, przylegała baszta, pełniąca, jak i poddasze dworu, funkcję obronną.

Drugi etap budowy dworu datowany jest na koniec pierwszej połowy XVI wieku. Do starszej, południowej części, dobudowano wówczas część północną, przy czym całość uległa częściowemu obniżeniu. Grubość murów części północnej jest już mniejsza i nie przekracza 120 cm. Po przebudowie dwór miał po cztery izby na dolnych kondygnacjach (przyziemie i parter), natomiast na piętrze nad nową, północną częścią, urządzono wielką salę o przeznaczeniu reprezentacyjnym. Zakończenie drugiego etapu budowy dworu datuje się zazwyczaj na rok 1544, widniejący na tablicy erekcyjnej nad obecnym wejściem do dworu.

Dwór nie jest podpiwniczony i jest posadowiony na palach dębowych zanurzonych w bardzo wilgotnym gruncie. W części południowej przyziemia i parteru sklepienia kolebkowe, w pozostałych pomieszczeniach, również piętra, stropy drewniane. W otaczającym dwór parku można odnaleźć pozostałości fos i umocnień ziemnych, świadczących o dawnym obronnym charakterze obiektu.

Dwór w Jeżowie często zmieniał właścicieli, byli oni jednak spokrewnieni lub spowinowaceni ze sobą. Po wymienionych wcześniej rycerskich rodach Jeżowskich herbu Strzemię (XV wiek), Turskich herbu Gryf i Straszów herbu Ogończyk (XVI wiek) dworem władali: Brzeńscy herbu Półkozic (XVI wiek), Jaksza Rożnowie herbu Gryf (XVI i XVII wiek), Bylinowie herbu Belina (XVII wiek), a po nich między innymi: Kurdwanowscy herbu Półkozic, Jaworscy herbu Jelita, Majchrowiczowie i Onitschowie (XVIII i XIX wiek). W wieku XX dziedzicami dworu jeżowskiego byli Ramułtowie herbu własnego. Po 1945 roku dwór pozbawiony właścicieli popadł w ruinę. Po renowacji przeprowadzonej w latach 60. XX wieku gospodarzem dworu jest Zespół Szkół Plastycznych w Tarnowie. Dwór jeżowski pełni obecnie rolę ośrodka plenerowego dla młodzieży Szkoły. Odbywają się w nim również ogólnopolskie plenery malarskie twórców profesjonalnych i amatorów.

Warto nadmienić, że przez ponad sto lat, od Adama Strasza po Olbrychta Rożna, panami na Jeżowie byli Bracia Polscy czyli Arianie. Z tego okresu pochodzą najciekawsze zachowane elementy wystroju i dekoracji wnętrza dworu: polichromie w Sali Zamkowej na piętrze dworu, przedstawiające panoramę Jeżowa od nieistniejącego zamczyska położonego na przeciwległym brzegu Białej do obecnego dworu, oraz sceny żeglarskie i myśliwskie. Zachowały się ponadto kamienne portale i kominki oraz elementy sztukaterii również w komnatach pierwszego piętra. Nieco młodsze, bo datowane na koniec XVII wieku są polichromie w Kaplicy Dworskiej, znajdującej się na parterze dworu, przedstawiające wizerunki świętych. Polichromie w pozostałych komnatach powstały lub zostały przemalowane na początku XX wieku. Twórcami fryzu obiegającego pod stropem największą komnatą - Salą Rycerską - są artyści malarze, nauczyciele z Zespołu Szkół Plastycznych w Tarnowie. Wykonany on został w drugiej połowie XX wieku podczas renowacji dworu. Dwór w Jeżowie był plenerem wybitnych artystów. W jego murach gościli i uwieczniali go w szkicownikach i na płótnie między innymi Artur Grottger, Stanisław Wyspiański, Józef Mehoffer, Władysław Łuszczkiewicz, Bronisława Rychter-Janowska i Wiesław Roehrenscheff.

Przystanek 3: Renesansowa rezydencja Branickich (tzw. Lamus)

Budowla o walorach obronnych była główną i reprezentacyjną rezydencją Branickich. Jej zręby pochodzą zapewne z początków XVI w. Pełniła wówczas rolę wieży obronno-mieszkalnej. Dzisiejszy kształt uzyskała ok. 1603 r., po dobudowaniu sieni do budynku, który pierwotnie miał jedno wnętrze. Rozbudowę rezydencji przypisuje się Janowi Branickiemu (zm.1611), staroście niepołomickiemu, łowczemu krakowskiemu, kasztelanowi żarnowieckiemu i bieckiemu. Modernizacji siedziby rodowej dokonał słynny warsztat Santi Guccio (artysta jest autorem min. nagrobków króla Zygmunta Augusta i Anny Jagiellonki w Kaplicy Zygmuntowskiej na Wawelu). W sąsiedztwie mogły stać budynki drewniane (mieszkalne i gospodarcze), które nie przetrwały do naszych czasów. Zapewne w tym czasie powstał też włoski ogród geometryczny.

Budowlę wzniesiono na planie prostokąta (ok. 12 x 10 m). Wieża ma trójdzielne piwnice, sklepienie kolebkowo. Na parterze, wzniesionym z cegieł w układzie polskim, znajduje się sień ze schodami na piętro oraz duża izba nakryta sklepieniem kolebkowym z lunetami. Podobny układ dwudzielny występuje na piętrze, przykrytym belkowanym stropem modrzewiowym. Dach budowli określa się jako pogrążony lub koszowy (tzn. taki, w którym części zewnętrzne są umieszczone wyżej niż część środkowa). Jest on osłonięty attyką z arkadami i grzebieniem krenelażowym, czyli charakterystycznym, zębatym zwieńczeniem muru obronnego. Woda deszczowa odprowadzana jest na zewnątrz przez rzygacz. Elewację zdobi, typowe dla Renesansu, sgrafitowe boniowanie, które ma imitować mur z naturalnego kamienia. Technika sgraffito polega na nałożeniu kolejno dwóch różnobarwnych warstw tynku a następnie wydrapaniu warstwy zewnętrznej. W ten sposób powstał żółto-szary wzór.

Kunst dłuta mistrzów skupionych wokół Santi Guccio ujawnia późnorenesansowy wystrój sali na piętrze, zwłaszcza rzeźbiony kominek z wapienia pińczowskiego oznaczony datą 1603. Węgry obramienia stanowią pilastry herbowe na zwierzęcych szponiastych łapach. Dźwigają one na głowach woluty kapiteli jońskich, na których spoczywa belkowanie, ozdobione gzymsem i kartuszem herbowym. Pole kartusza wypełniają przedstawienia pięciu herbów: w górze Jastrzębiec i Nowina, w dole Gozdawa i Pobóg, a w środku mniejsza tarcza z herbem Sulima. Bogato dekorowana jest również nadstawa kominka. Jej środek zajmuje drugi kartusz herbowy mieszczący wyobrażenia herbów Kotwicz, Gryf i Zabawa. Wokół tarczy widnieją litery, które czytamy: Ioannes de Ruszcza Branicki, Castellanus Zarnowiensis, Capitaneus Niepolomicensis (Jan z Ruszczy Branicki, kasztelan żarnowiecki i starosta niepołomicki). Nad nim znajdują się klejnoty herbowe. Mistrzowsko wykonany jest również portal (obramowanie drzwi wejściowych). Jego gzyms zdobią liście akantu i ślimacznica. Kartusz herbowy umieszczony na środku gzymsu przedstawia herb dziedziców Branic – Gryf.

Koordynacja projektu:

Katarzyna Trojanowska – kasia@villa.org.pl

Organizator:

Stowarzyszenie Willa Decjusza

Partnerzy:

Muzeum Okręgowe w Tarnowie, Muzeum Zamek w Pieskowej Skale, Muzeum Zamek w Suchej Beskidzkiej, Muzeum Archeologiczne w Krakowie, Zespół Szkół im. Wincentego Witosa w Książu Wielkim, Zespół Szkół Plastycznych w Tarnowie

Fundatorzy:

Projekt zrealizowano przy wsparciu finansowym Województwa Małopolskiego

Projekt zrealizowano przy udziale finansowym Miasta Kraków

Sponsorzy:

Grupa Tauron, Grupa PZU, BP Europa SE, Siemens Sp. z o.o.

Partnerzy Medialni:

TVP Kraków, TVP Historia, Radio RMF Classic, Dziennik Polski, Spotkania z Zabytkami, Edukacyjny Kraków, Wrota Małopolski, Turystyka Małopolska, Kraków Zaprasza, Rodzinny Kraków.